

DONNEROV ŽRTVENIK U CRKVI SV. KATARINE U ZAGREBU.

U časopisu »Jahrbuch der k. k. Zentralkommission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und histor. Denkmale« N. F. III (1905) str. 195-265 napisala je gospođa E. Tietze-Conrat članak pod naslovom »Unbekannte Werke von G. R. Donner«, u kojem je obradila više spomenika sa raznih mjesta, za koje sa više ili manje vjerojatnosti dokazuje, da su radnje Donnerove. Među ovim spomenicima nalazi se nekoliko žrtvenika zagrebačkih crkvi, pa je zato ovaj članak i za nas zanimiv. Neće dakle biti s gorega, ako izvadak iz njega ovdje priopćimo. Riječ toga treba da zahvalimo uredništvu spomenutoga časopisa, koje je dozvolilo, da se neki klišeji iz članka gospođe Tietze ovdje otisnu.

U svojoj knjizi »G. R. Donner, Gedenkschrift zum 200. Geburtstag des grossen österreichischen Bildhauers. Wien 1893« str. 17 naslućuje Ilg, da je Donner već godine 1728. stupio u službu primasa madžarskoga, nadbiskupa Mirka Esterházy-Galantha. Na osnovu jednoga lista, koji se nalazi u primacijalnom arhivu u Ostrogonu, misli autorica da je našla prvo djelo, koje je Donner izgradio po nalogu nadbiskupovom. Taj je list datiran od 17. prosinca 1729., a piše ga rektor zagrebačkih Isusovaca nadbiskupu Esterházyju u Ostrogon. U tom listu podastire rektor svoje čestitke k Novoj godini, a onda nastavlja: *Ut Natus Redemptor, et Coelites, tam publico Ecclesiae, Patriaeque Bono, quam peculiari Societatis Nostrae praesidio, diu servant incolumem Celsitud(in)em V(est)ram, ego indesinenter, et oro, et precabor constanter cum toto hoc Collegio Zagrab(ien)si. Fruimur modo magnifico Altari, quod Divo Parenti nostro Ignatio in Capella Esterhasiana Ecclesiae nostrae erectum stat; et tam eleganti suae rarae formae venustate, beneque perpolliti marmoris italici varietate, ad sui spectaculum, admirationem, et approbationem Intuentium oculos, et linguas attrahere cum gaudio spectamus:*

Laetamur simul, proposito hoc quasi exemplo, cui par Regnum Croatiae nondum spectavit: alios quoque DD. Capitulares excitatos, animatosque certatim Artificem nostrum obarrhasse; ut cumulado labore decorem Domus Dei augeat, quatuor aliis novis marmoreis Altaribus in templo Cathedrali S. Stephani elaborandis obligatus. Opus, quod Gloruae Ignatianae erectum est, Simul perenni monumento Cels(issi)mi Archipraesulis Patroni nostri Insignibus in candidissimo Carrariensi marmore elaboratis, in vertice collocatis, ornatum est: Cuius gratiosissimo favori, et munificentiae ut idipsum gratumque, ratumque perennet, quod factum est, demississimo obsequio vovemus.

Oltar, što ga spominje ovaj list, nalazi se još i danas na svom prvašnjem mjestu u crkvi Sv. Katarine, u jednoj od postranih kapelica na lijevo od ulaza (sl. 9). Nad tom kapelicom nalazi se napis: *Celsimm. Rmms. S. R. I. Princeps Emer. e com. Esterhazy Archi Ep. Strigoniensis.* Mirko grof Esterházy bio je od 1708-1722. biskup zagrebački; odavde je otišao najprije u Veszprem, a onda je postavljen nadbiskupom ostrogonskim. Sa zagrebačkim Isusovcima, kojima je on taj krasni oltar poklonio, vezale su ga po svoj prilici veze još iz vremena njegovoga zagrebačkoga biskupovanja. U Zagrebu je on i za prvostolnu crkvu mnogo žrtvovao. Tkalčić u svojoj knjizi o prvostolnoj crkvi (Prvostolna crkva zagrebačka nekoč i sada. Zagreb 1885) str. 118 veli o njem, da je g. 1720. dao načiniti u Beču kalež od suhoga zlata obložen briljantima težak sa patenom pet funti. Stajao je 6430 forinti. »U nutarnjoj strani njegova podloška zlatna je slika sv. kralja Ladislava kao medaljon, a oko nje »Me Deo ConseCro eX Voto perpetVo«. G. 1722. darovao je srebrnu škriječicu sa otvorom za božji grob, bogato urešen dijamantima (ibid. str. 117) i iste godine srebrni ciborij, obložen biserom i dragim kamenjem (ibid. str. 119) G. 1738. dogotovljen je u Mari-

boru štajerskom od više zlatara antipendij vrijedan oko 6000 for., a trošak su nosili biskupi Esterházy i nasljednik mu Đuro Branjug (str. 122.).

Sl. 9. Žrtvenik Sv. Ignacija u crkvi sv. Katarine u Zagrebu. Po Jahrb. d. Zentr.-Komm. N. F. III str. 230 sl. 87.

Sam žrtvenik, o kome se u listu veli, da Hrvatska do tada ljepšega nije vidjela, veoma je bogato i ukusno izrađen, te je jedna od boljih radnja Donnerovih. Arhitektonski se dijeli u tri dijela: postamenat, srednji dio i ovjenak. Mramorni materijal, koji je tu došao u porabu, razne je boje. Masivni dijelovi postamenta su crnobijeli, a uložene ploče raznobojne. Prislonjeni stupovi i pilastri su osim kapitela crvenkasti, a prosto stojeći stupovi imaju crvenkasto sive pjege. Vijenac i ovjenak su crvenkasto smeđi. Za figure, kapitele i tabernaculum uzet je bijeli mramor.

Postamenat se raspada u dva dijela, od kojih jedan nosi mensu žrtvenika, a drugi stupove i figure. Postrane figure, koje omeđuju srednji dio žrtvenika, stoje na konsolama. S desne je strane prikazan sv. Ignacije (sl. 10), po kojem je žrtvenik dobio svoje ime. Svetac pristaje desnom nogom, a lijevu je savio u koljenu i povukao natrag. Odjeven je u dugo redovničko odijelo sa veoma malo nabora, koje se svuda uz tijelo priljubilo. Svetac je nagnuo glavu prema desnom ramenu, a rukama drži nabore odijela.

Na lijevoj je strani prikazan Sv. Franjo Ksaverski (sl. 11), koji obim rukama otvara na prsima roketu i pokazuje svoje plamteće srce. Ova je figura stradala pri potresu g. 1880. Pala je na zemlju i slomila se u više komada, koji su se lako dali sastaviti. Svetac je podigao glavu i spustio ju natrag prema lijevom pleću. Lice, koje se od dolje ne vidi tako dobro kao Ignacijevo, nešto je površnije izrađeno, ali je zato odijelo tako fino izvedeno, da je mramor na nekim mjestima gotovo proziran.

Između ove dvije statue nalazi se tabernaculum, koji ima oblik maloga hrama. Bronsana vrata na ovom tabernakulu slabija su radnja iz kasnijega vremena. Tabernaculum je spojen sa oltarom lijevo i desno volutama, koje su urešene Puttima. Na postranim zidovima, koji su omeđeni pletenim stupovima sa korintskim kapitelima, nalaze se dvije niše, u kojima stoji po jedna andeoska figura. Na stupovima počiva arhitrav i vi enac, ispod kojega je u sredini skulpirana mala andeoska glavica. Nad vijencem lijevo i desno po jedan poluzabat, a na svakom kleči po jedan moleći

anđeo Ovjenak tabernakula završuje gore u obliku lukovice. Na njemu su dvije anđeoske glave, koje nose tanku mramornu pločicu sa postamentom u obliku oblaka, urešena anđeoskim glavama. Na ovom postamentu sjedi majka Božja sa nimbusom od zvijezda oko glave i sa Isusom na krilu.

Nad oltarnom slikom su arhitrav i vijenac, koji počivaju na stupovima i pilastrima sa korintskim kapitelima. Vijenac slijedi u glavnom obliku okvira oltarne slike. Pod njim su u sredini prikazana dva Putta, koji drže vijenac od sunčanih zraka sa monogramom Kristovim. Lijevo i desno na vijencu su dosta visoke konsole, a na njima lampe, iz kojih izlaze bakreni plameni.

Ovjenak žrtvenika također je urešen skulpturama. U dosta velikim figurama prikazano je sv. Trojstvo: Bog otac sjedi na desnoj strani i ima u ljevici žezlo. Lijevo sjedi Isus sa velikim (možda kasnijim) križem u desnici. Do njihovih nogu su dvije anđeoske glave, koje nose zemaljsku kruglju. Nad sjedećim figurama načinjen je nimbus od sunčanih zraka, a na njem je pričvršćen Duh sveti u obliku goluba, koji lebdi nad Ocem i Sinom. Na najvišoj zruci nimbusa pričvršćen je grb biskupov sa mitrom i biskupskim štapom, izrađen iz bijela mramora.

Autorica članka govori i o umjetničkoj vrijednosti pojedinih skulptura i dolazi do zaključka, da je osim Sv. Trojstva valjda sve ostale izradio Donner sam. Sv. Trojstvo nalazi se na najvišem dijelu oltara, pa je shvatljivo, da je umjetnik povjerio izradbu toga dijela kojemu od svojih učenika. Međutim su i ove figure, premda nešto ukočene, ipak razmjerno dosta dobre.

U listu rektora zagrebačkih Isusovaca spominje se, da je kaptol prvostolne crkve zagrebačku u njega naručio četiri

žrtvenika za prvostolnu crkvu. Gospoda Tietze nastojala je, da nađe u Zagrebu četiri žrtvenika, koji bi se dali dovesti u savez sa ovom narudžbom, ali nije došla do povoljnih rezultata. Zagrebačka je katedrala uslijed potresa g. 1880. silno stradala, a restauracija njezina dala joj je ne samo izvana, nego i iznutra sasvim drugi izgled. Barokni kameni žrtvenici, koji su podignuti većinom u 18. stoljeću, ras-

Sl. 10. Kip sv. Ignacija sa istoimenoga žrtvenika u crkvi sv. Katarine u Zagrebu. Po Jahrb d Z.-Kom. N. F. III str. 231 sl. 88.

poklanjani su, u koliko su se mogli upotrebiti, raznim crkvama. Od tih je žrtvenika dobila tri i župna crkva Sv. Ivana u Novoj Vesi. Kako i kada su ti žrtvenici u katedrali bili postavljeni, to nam je opisao Ivan Krst. Tkalčić u gore navedenoj knjizi, za koju je autorica znala. Žalibože joj je stajao na raspolaganje loš ekscerpt, pa je tako došla i do loših zaključaka

Sl. 11. Kip sv. Franje Ksaverskoga sa žrtvenika sv. Ignacija u crkvi sv. Katarine u Zagrebu. Po Jahrb. d. Zenfr.-Komm. N. F. III str. 234 sl. 89.

Žrtvenici, koje je dobila novoveška župna crkva, posvećeni su sv. Emeriku, sv. Franji Serafijskomu i sv. Jeronimu. Tkalčić ih opisuje dosta opširno. Autorica veli, da su ovo jedina tri žrtvenika prvostolne crkve, za koje Tkalčić ne veli, tko ih je napravio, nego samo to, da su postavljeni sredinom 18 stoljeća. Zato je ona mislila, da će ove oltare moći dovesti u svezu sa Donnerom. Kada ih je pogledala, vidjela je doduše, da na njima nema Donnerove umjetnosti. Pošto se zna, da je Donner kasnije bio zabavljen drugim poslovima, zaključuje ona, da ove oltare faktično nije dospio da izradi sam umjetnik, nego da ih je predao na izradbu jednomu od svojih učenika.

Tkalčić međutim ne veli tako. Prema njegovom kazivanju moglo bi se u najboljem slučaju reći samo za oltar sv. Emerika, da stoji sa Donnerom u nekom savezu. Za njega veli, da su ga svojim troškom postavili neki dobrotvori i da ga je 9. studenoga 1760. posvetio biskup biogradski i smederevski i prepozit zagrebački Stjepan Pucz (str. 80). Umjetnik, koji je ovaj žrtvenik izradio, mogao je doduše, a to je i vjerojatno, stajati pod dojmom Donnerovim, ali izradba sama daleko je od Donnerove umjetnosti.

Ostala dva oltara (sv. Franje i sv. Jeronima) ne mogu ni doći u kombinaciju. Oni već svojim vanjskim oblikom pokazuju, da spadaju u jedno te isto kasnije vrijeme. Tkalčić to i veli. Za žrtvenik sv. Franje kaže, da ga je koncem osamnaestoga stoljeća postavio prepozit zagrebački Franjo Popović († 1792), a za oltar sv. Jeronima, da ga je postavio kanonik zagrebački Ivan Jozipović oko godine 1790., da je svršen g. 1794., a biskup Vrhovac da ga je posvetio. Prema tome postavljena su ova dva žrtvenika 50 godina iza Donnerove smrti. Radio ih je po svoj prilici jedan te isti

majstor, jer su i po svom vanjskom obliku i po svojoj izradbi slični. Tko je taj majstor bio, ne znamo.

Tkalčić spominje još više kamenih žrtvenika prvostolne crkve iz 18. stoljeća, kod kojih ne navada imena umjetnikova. Uza sve to ne

može se niti jedan od njih sa nekom vjerojatnošću dovesti u svezu sa Donnerom Donner po svoj prilici nije nikada niti sâm izradio žrtvenika za prvostolnu crkvu zagrebačku, niti ih je dao po svojim učenicima izraditi.

Dr. V. Hoffiller.

RAZNE I KNJIŽEVNE VIJESTI.

Posljednji ostanci sredovječne opatije Rudine. Ob ovom predmetu primilo je uredništvo dopis, koji donekle nadopunjuje navode, što ih iznosi g. prof. Szabo u svom članku u ovoj svesci na str. 208 i d. Dopis, iz koga su ispuštena neka manje važna mjesta, glasi ovako:

U županiji i kotaru požeškom, a u općini vilićselskoj, leži u krasnom gorskom kraju na podbrežju Psunja selo Čečavac. Napram sjeverozapada od sela doći ćeš za pol sata lagana hoda na brijeg, na kom se je nekoč ponosno kočila katolička opatija i crkva sv. Mihovila Arkandela (Ecclesia Sti. Michaelis de Rudina).

U okoliću je i selo Podvrško. Na zemljovidu požeške županije u XV. vijeku zabilježeno je na istom mjestu Rudina. Nije poznato, kakva je to bila opatija (sr. Csánki, Kőrösmegeye a XV-ik századb. str. 106) Pouzdano se za opatiju znade već u polovini XIII. stoljeća. U listini kaptola požeškoga od g. 1279. spominju se Georgius abbas de Rodyna i kao patroni crkve Joannes et Petrus filii Ocholini ac Roman. (Wenzel Cod. dipl. Arpad. IX str. 261).

I za XIV. stoljeće ima sigurnih tragova za postojanje rudinske opatije. Pobirači papinske desetine u prostranom tada požeškom arcidjakonatu zabilježiše g. 1333., da je rudinski opat Petar platio 28 groša na račun spomenute desetine (Koller, Histor. episc. Quinqueecl. II str. 180 i Monum Vatic I str. 315).

Iza provale Osmanlija u Slavoniju nema više spomena o rudinskoj opatiji. Uspomena na tu drevnu opatiju čuvala se u zagrebačkoj nadbiskupiji jedino u pridjevku »Abbas S. Michaelis Archangeli de Rudina«, koji je dobio prvi od zagrebačkih kanonika Grgur Šubarić (1695—1709. St. Matković, Recensio str. 79). Zadnji je u zagrebačkoj nadbiskupiji imao taj pridjevak požeški župnik Ivan Thaller († 1876), a od onda se on više nije davao. Sada se ta opatija u šematizmu više ne spominje ni među vakantnima. Podje-

ljivanjem toga pridjevka čuva se uspomena na opatiju i u pečuvskom kaptolu.

Pred dobrih 200 godina, kad je komorski provizor Gabrijel Hapsz dovršio popis Slavonije, još su se kod sela Čečavca mogle vidjeti ruševine rudinske opatije, ali crkve više nije bilo. (»Ubi arx Rudnich (Rudina) vocata deserta et diruta in monticulo sita est. Ecclesia tamen nulla«. Smičiklas, 200 godišnjice oslobođenja Slavonije II str. 218).

Proučavajuć već više godina prošlost Požege i požeškoga kraja, zanimalo me, kako sada izgleda mjesto, na kom je negda stajala opatija. Zato se 3. kolovoza 1906. uputih u većem društvu do Vilićsela, a odavde u Čečavac. Došavši u Čečavac opazismo odmah, da su nekoje kuće zidane od samoga klesanoga kamena. Na gdje kojim se vidjelo i reliefnih izbočina Seljaci nam rekoše, da su za mnoge kuće i to za temelje i za zidove dovažali ljudi već u staro vrijeme kamen s »Grada«. Starina Uroš Radmilović ne sjeća se više zidina »grada«, samo to zna, da se ondje nalazi i sada još silna grada od kamena. I šnjegavička crkva — reče — je od istoga kamena uzidana, a koliko temelja i zidova kućnih po selu, ni broja se ne zna.

Za pol sata uspesmo se brijegu na glavicu. Mjesto, na kojem je stajala opatija, visoko je po specijalnoj karti 420 m. nad morem. Odovud je krasan vidik na uzdužnu sliku požeškoga polja, a kad nema sunčane timorine, jasno se vide i prostim okom veće zgrade i zvonici požeških crkava.

Što smo tražili, nismo našli. Podrtinama i zidinama davno već neima traga. Tek najstariji ljudi sjećaju se, kako su, čuvajući u mladosti govoda, nailazili u šikari na kakav komad kamenoga zida. Poslije su to poraskidali čakljevi i raznijele ljudske ruke na sve strane, ali je mnogo toga još ostalo pod zemljom.

U novije doba (pred 10—12 godina) dao je